

CONSIDERAȚII PRIVIND REVOLUȚIA ROMÂNĂ DE LA 1848

GH. PLATON

„...Poporul român se scoală, se armează... nu spre a lupta o clasă asupra alteia, nu spre a rupe legăturile sale de relații din afară, ci ca să ție în friu și în respect pe voitorii de rău ai fericirii publice... încît către cele din afară nu supără pe nimeni, respectă toate Puterile și cere a respecta și ele drepturile lui, stipulate prin tractaturile lui Mircea I și Vlad IV, recunoscute de toate tractatele încheiate între I. Poartă și Rusia și protestă împotriva oricărei fapte ce s-a făcut împotriva acestor tractate... Voiește cu o voință tare a-și păstra netîrnarea administrației sale, netîrnarea legiurii sale, dreptul său suveran în cele dinăuntru și rămîne în aceleași legături, și mai strînse, prin luminile veacului, cu I. Poartă...“.

(Din Proclamația revoluționară din Țara Românească)

Revoluția română de la 1848, acest act de energie și demnitate națională, parte componentă a revoluției europene, sau *atlantice* — cum denumesc istoricii occidentali fenomenul revoluționar general — dezvoltare progresivă a revoluției din 1821, reprezintă, totodată, un rezultat al procesului de creștere, de dezvoltare a societății românești¹. De aceea, geneza și problematica sa nu pot fi explicate decît în acord cu realitățile interne românești și cu interdependențele și interferențele, cu evenimentele și fenomenele din afară, în cuprinsul special al relațiilor internaționale, europene, care au guvernat prima jumătate din marele secol al naționalităților. Se va spune că acestea sînt lucruri comune, intrate demult în metodologia cercetării noastre științifice. În realitate, așa cum se va desprinde, credem, din expunerea noastră, sîntem încă departe de aprecierea fenomenului în complexitatea și în liniile sale definitorii. Formulele cu privire la organizarea unitară a societății românești, la forța ideii de unitate în desfășurarea revoluției, la rolul și eroismul maselor în impunerea și apărarea programului revoluționar sînt preluate și repetate, adeseori, fără înțelegerea exactă a faptelor și a fenomenelor, fără să aibă acoperirea științifică necesară. Or, dacă nu sînt explicate în esența, funcționalitatea și în realitatea lor, definițiile, oricît de frumos ar fi formulate, își pierd valoarea și capacitatea mobilizatoare. Iată de ce socotim necesare cîteva precizări, de natură să-l apropie mai mult pe profesorul de istorie de înțelegerea acestui important fenomen al istoriei noastre naționale.

Revoluția română de la 1848, precizăm din nou, poate fi apreciată numai situînd-o, obligatoriu, în cuprinsul relațiilor internaționale, europene, prin desprinderea și sublinierea influențelor, a interdependențelor și a interferențelor care au afectat cursul evenimentelor istoriei noastre. În egală măsură, ea trebuie considerată drept o *continuare* — pe o treaptă superioară, în noi condiții — a unei

¹ Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României*, Edit. Junimea, Iași, 1980.

linii politice anterioare, care a dat expresie mișcării naționale românești în perioada care a urmat revoluției din 1821. În cuprinsul unei asemenea abordări, se cer a fi formulate observații cu privire la raportul dintre factorii *intern* și *extern* și, în strînsă legătură cu aceasta, cu privire la ponderea existentă între factorii *social* și *național*, atît în cazul general al istoriei românești, cit și în acel special al împrejurărilor revoluționare de la 1848. Așa cum se va putea constata, lămurirea acestor chestiuni preliminare ne va ajuta să înțelegem mai bine specificul revoluției române și a problematicii sale.

Lăsînd la o parte detalierea împrejurărilor în care Rusia și-a atins obiectivele politice în urma revoluției din 1821, este suficient să amintim că separarea problemei românești de cea a grecilor a însemnat, de fapt, o împărțire a zonei de influență între cele două mari rivale — Rusia și Anglia —, care se combăteau asociindu-se — și au situat Principatele în sfera exclusivă a Rusiei. Aceasta s-a asociat Angliei și Franței în poziția comună față de Turcia, care a avut drept rezultat desnodămîntul de la Navarin (1827). Consecințele pentru cele două Principate au fost Convenția de la Akerman (1826) și tratatul de pace de la Adrianopol (1829), care a pus capăt războiului victorios al Rusiei, început în aprilie 1828. Acest din urmă tratat, se știe, confirma autonomia Moldovei și a Țării Românești și dădea expresie, într-o manieră *sui generis*, programului național românesc, schițat în 1821. Regulamentul organic a fost legiuirea internă ce exprima limitele în care urma să se desfășoare procesul de modernizare a societății românești.

În cîteva dispoziții fundamentale, legiuirea — alcătuită pe baza *instrucțiunilor* elaborate la Petersburg — instituia și consacra controlul politic și influența precumpănitoare a Rusiei țariste, încălcînd flagrant autonomia recunoscută prin tratatul de pace. În primul rînd, Rusia a *numit* pe cei doi domni și a conferit consulilor săi din Principate capacitatea de a controla politica internă în întregul ei. Cit de departe putea să meargă imixtiunea și controlul s-a putut constata cu prilejul introducerii *articolului adițional* în cele două regulamente, prin care, oficial, Rusia își aroga dreptul de a se pronunța în legătură cu *toate* măsurile interne inițiate de cei doi domnitori. Dependența de Rusia țaristă era atît de strictă (cenzura severă reprezenta un instrument de control în plus) încît, practic, cele două provincii, așa cum apreciau observatori contemporani, deveniseră veritabile gubernii, iar reprezentanții Puterii protectoare adevărați proconsuli. Domnia lui M. Sturdza în Moldova reprezintă expresia cea mai limpede a gradului de dependență a Principatelor față de Rusia țaristă.

Mișcările politice din Anglia și revoluțiile care au zgduit continentul în anii 1830—1831 (revoluția din Franța, cea din Belgia și din Polonia, mișcările revoluționare din Italia și Germania ș.a.), care au reliefat forța uriașă a ideii naționale, amenințînd să reazeze Europa pe un nou echilibru, sprijinit pe naționalitățile care o alcătuiău (constituite în state naționale) au provocat reacția inversă, firească, întărind autoritatea puterilor conservatoare interesate în menținerea statu-quo-ului stabilit în urma congresului de la Viena.

În afară de aceste împrejurări, care au contribuit la creșterea influenței sale, Rusia își sporește ascendentul asupra Imperiului otoman ajutîndu-l pe sultanul legitim să facă față crizei interne de la începutul deceniului patru. Tratatul de la Unkiar-Iskelessi (1833) îi conferă prerogative noi asupra Turciei. Sprijinul acordat Austriei în menținerea controlului asupra Italiei și asupra statelor din

Confederația germană, în conflictul acesteia cu Prusia, dacă nu i-au asigurat prietenia Monarhiei, a întărit capacitatea de ripostă a puterilor conservatoare, a contrarevoluției. Abilă, pentru a risipi suspiciunile firești ale Angliei, Rusia țaristă nu exploatează influența câștigată în Imperiul otoman pînă la ultimile sale consecințe. Renunță la avantajele singulare conferite de tratatul de la Unkiar-Iskelessi, a cărui valabilitate expirase și se asociază Angliei și puterilor europene, semnînd, în 1841, Convenția strîmtorilor, care pune capăt celei de a doua crize din Imperiul otoman, amenințat cu prăbușirea, ca urmare a răscoalei pașei din Egipt, Mehmet Ali, cu largi implicații europene. Criza egipteană slăbește considerabil pozițiile politice ale Franței care, împotriva Angliei, în conflict cu aceasta pentru Mediterana, luase parte rebelului egiptean. Ca urmare a antagonismelor politice care le separau, Franța și Anglia, cele două *puteri liberale* ale Europei, nu au putut să adopte o poziție comună față de politica *puterilor conservatoare*. Cele două încercări de constituire a unei *antante cordiale* s-au soldat cu tot atîtea eșecuri. În adîncirea acestui conflict Rusia și-a avut partea sa de contribuție.

Așadar, Rusia țaristă își păstrează influența discreționară în zona aflată sub controlul său și cîștigă, totodată, un mare ascendent politic pe plan european.

Oricît de imperfectă ar fi schița de mai sus, se înțelege că, în cuprinsul acestui general raport de forțe, Principatele — intrate *oficial* sub protectoratul Rusiei țariste — nu aveau nici o șansă în afirmarea și mai ales, în împlinirea opțiunilor naționale. Factorul extern era mai puternic în acțiunea sa coercitivă decît forțele politice naționale. Maniera în care s-a dezvoltat mișcarea politică românească este cît se poate de semnificativă și reliefează, în acest caz, preponderența absolută a factorului extern, influența raportului de forțe pe plan european și presiunea directă a Rusiei țariste.

În Transilvania, intrată în conul de umbră al reacțiunii habsburgice, după 1815, mai ales, mișcarea politică românească nu mai poate năzui să fie generală, să se extindă asupra întregului Principat; se manifestă numai în anumite zone, retranșîndu-se, din nou în terenul confesional².

Perioada regulamentară, dintre cele mai spectaculoase din istoria noastră modernă, este o etapă istorică dramatică, foarte contradictorie. Cu toate limitele impuse procesului de dezvoltare, menținerea relațiilor servile, a privilegiilor și a puterii economice și politice a moșierimii proprietară de pămînt, a boierimii, societatea românească a făcut pași însemnați pe calea progresului. Sînt create structurile moderne; sub impactul desfășurării, în continuare, a revoluțiilor de-

² Cf. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, ediție nouă, cu adăugiri și precizări, Edit. Științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 331 și urm., Ladislau Gyémánt, *Contribuții privind mișcarea națională românească în Transilvania în deceniul premergător revoluției de la 1848 și Acțiuni petiționare ale românilor din Transilvania în perioada 1830--1838*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai“, *Historia*, nr. 2, 1978, nr. 1, 1979, și nr. 2, 1971. Vezi și Pompiliu Teodor, *Solidarități moderne în societatea secolului al XVIII-lea românesc*, în vol. *Interferențe iluministe europene*, Edit. Dacia, Cluj Napoca, 1984, p. 235—246 și Nicolae Bocșan, *Opțiuni sociale și democratice în procesul constituirii solidarității naționale moderne 1821—1848*, în vol. *Națiunea română. Geneză, afirmare, orizont contemporan*, coordonator Ștefan Ștefănescu, Edit. Științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 338 și urm.

mografică, agrară și industrială — care-și accelerează cadența³ — aspectul societății se modifică. Transformările se operează pe o permanentă și acută stare de tensiune socială, generată și întreținută de situația din agricultură, mai ales, incompatibilă cu progresul societății moderne. Pe un alt registru se desfășoară opoziția legală împotriva regimului regulamentar a diferitelor categorii de boieri sau de alți nemulțumiți. Aceasta, fără să fie unitară, în pofida obiectivelor deosebite, se adaugă și contribuie la efervescența generală⁴.

Revoluția cea mai profundă însă a fost aceea care s-a petrecut în spirite, în mentalități, în ideologie. În urma revoluției din 1821 și a instituirii domniilor naționale, *cultura națională se instituționalizează*, promovind, cu ferwoare, valorile obștei, șlefuiind conștiințele în acord cu obiectivele multiple ale procesului de regenerare. Școala, organizată în toate treptele sale, devine un puternic instrument național, cultivând limba patriei și istoria națională. Este creată presa națională și teatrul național; literatura și istoria națională își creează instrumentele corespunzătoare de difuziune. În cuprinsul acestui uriaș proces de adaptare, transformare și modernizare — în care barierele vechi cad una câte una, în care structurile vechi sînt înlocuite cu forme noi, moderne, capitaliste — legăturile dintre teritoriile românești se multiplică, națiunea își definește limpede profilul. Integrarea economică, politică și spirituală în structurile continentului și în circuitul de valori europene creează legături multiple, naște interese.

Era firesc, așadar, ca în această ambianță efervescentă și dinamică, într-o Europă brăzdată și zguduită de mișcarea naționalităților, spiritul național românesc să se manifeste cu forță. Fără opreliște în domeniul culturii — în anumite limite, regimul Metternich practica o politică culturală care se apropia de cea a monarhiei luminate, îngăduind manifestările pe plan cultural — acest spirit este cu totul interzis și cenzurat în gîndirea și în acțiunea politică, orice mișcare în acest sens fiind cu asprime reprimată. De aceea, firesc, mișcarea politică românească, în imposibilitate de a se manifesta în cuprinsul „legalității parlamentare regulamentare“ (opoziția din Adunarea munteană împotriva articolului adițional și a concesiiei Trandafilov fusese singura de această natură) se refugiază în clandestinitate, pe terenul subversiunii. Numeroasele societăți (asociații) revoluționare, în care este formulat și discutat programul regenerării, de modernizare a societății românești, probează nevoia presantă de a organiza progresul pe noile coordonate ale trebuințelor firești, naționale (Societatea „*Constituția*“, 1830, Mișcarea condusă de I. Cîmpineanu, 1838, *Conjurația confederativă*, 1839, Mișcarea revoluționară din anul 1840, *Fiii coloniei lui Traiana*, 1841 (Iași), *Frăția*, 1843, care-și crease în *Societatea literară* (1845) paravanul legal necesar, iar în *Societatea studenților români din Paris* (1845) o veritabilă filială externă). În cuprinsul programului de regenerare a societății românești, problema unității naționale, firesc, ocupă un loc tot mai important, mai bine definit.

Mișcarea innoitoare nu este opera unor cercuri restrînse; la ea participă categorii tot mai largi, în măsura în care *politica* nu mai reprezintă un domeniu predilect, practicat de o castă de profesioniști, ci cadrul obligatoriu al mișcării de regenerare. Era orientată, cum limpede se putea observa, spre unitatea și

³ Gh. Platon, *op. cit.*

⁴ Idem, *Moldova în periboda 1828—1848. Considerații generale*, în „Cercetări istorice“, XI, 1980.

independența națională, hotărît îndreptată-implicit, numai, sau direct, explicit, împotriva restricțiilor regulamentare și a tutelei politice străine, incompatibile cu *spiritul veacului*, cu practicile intrate în uzul curent al Europei timpului.

Era mai ușor, însă, să fie elaborat programul de regenerare decît de aplicat măsurile care-i dădeau expresie, în condițiile în care regimul protectoratului nu îngăduia nici o abatere de la prevederile regulamentare, care încorsetau societatea românească în opreliști fără putință de înlăturat. *Regenerarea*, care presupunea modernizarea în cuprinsul unui stat independent și unitar, nu se putea înlăptui în condițiile politice existente. Dat fiind statutul internațional al Principatelor și prerogativele ce și le arogase Puterea protectoare, procesul putea să-și găsească expresie practică *numai* în limitele impuse și cu acordul celor două puteri tutelare sau împotriva voinței acestora. În Transilvania, de asemenea, situația românilor trebuia reglementată în cadrul legalității habsburgice. Piedicile, însă, păreau insurmontabile, de natură să descurajeze orice inițiativă.

Împărțirea sferelor de influență nu a exclus, desigur, lupta pentru cîștigarea unor poziții precumpănitoare în cele două Principate românești. Consulii celor două puteri *liberale* — ai Angliei și ai Franței — făceau tot ce le stătea în putință pentru a promova politica țării lor, sprijinind — indirect, firește — mișcarea națională românească. Lipsa de unitate între cele două puteri, pe planul general al politicii internaționale, a avut consecințe și asupra eficienței sprijinului politic acordat Principatelor. Consulul Angliei, R. Colquhoun, de pildă, investit *numai* cu autoritate consulară, îndemna pe oamenii politici români să mențină strînse legăturile cu Poarta în cuprinsul regimului suzeranității. Anglia va putea să-i sprijine numai în cadrul politicii sale de apărare a integrității Imperiului otoman. Orice derogare de la acest statut putea să ofere Rusiei prilej de intervenție⁵. Consulii Franței, la rîndul lor, investiți și cu unele prerogative politice, nici ei, nu mergeau mai departe. Îndemnul era același: apărarea naționalității sub scutul suzeranității otomane⁶ și o activă propagandă în Apus, pentru a face cunoscute realitățile și opțiunile românești, cu scopul de a capta interesul opiniei publice și al diplomației (ceea ce, atît românii, cît și prietenii lor au făcut, de altfel, cu toată stăruința). Drept urmare, așa cum notează un diplomat francez, ziarele din Paris, Londra și cele din Germania se ocupau atît de activ de cele două provincii românești încît confereau populației Principatelor o valoare necunoscută pînă acum și „existenței politice” a celor două țări „o dezvoltare cu totul nouă”⁷.

Au fost reprezentanți ai Franței — i-am aminti pe Bois le Comte, Felix Colson, A. Billecocq și Huber — care s-au apropiat cu simpatie de problemele românești, acordînd un deosebit și eficace sprijin personal. Primul, însărcinat cu

⁵ A se vedea, pentru detalii, *România în relațiile internaționale 1699—1939* (coordonatori: L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon), Edit. Junimea, Iași, 1980.

⁶ De Nion, de pildă, într-o convorbire cu Gh. Bibescu, îi comunica acestuia că legăturile care unesc Principatele cu Poarta le ancorază, totodată, de Europa occidentală și le asigură existența. „Fiecare pas care vă desparte de suzeranitatea otomană vă apropie de absorbțiunea Rusiei”. Cf. Gh. Bibescu, *România de la Adrianopol la Balta-Liman* (1829—1849). *Domnia lui Bibescu. Corespondență și documente 1843, 1856*, t. I, București, 1893, p. 289—294.

⁷ *Hurmuzaki*, XVII, p. 696 (Huber către Molé, 6 aprilie 1838 și p. 720—721, idem, 10 decembrie).

o misiune oficială în Principate, în 1834, într-o suită de rapoarte, de mare valoare⁸, a izbutit să înfățișeze exact situația și starea de spirit din Principate. Într-una din depeșele sale, diplomatul subliniază sensul mișcării naționale a românilor: aceștia, consemnează el, doresc „să se debaraseze, în același timp și de suzeranitate și de protectorat“, să-și răscumpere independența, fiind dispuși să plătească Porții o sumă uriașă (cite 50 milioane de piaștri de fiecare Principat)⁹. Felix Colson, care a scris despre români¹⁰, l-a însoțit pe I. Cîmpineanu în îndrăznețul turneu diplomatic întreprins de omul politic român în câteva capitale europene (Constantinopol, Paris, Londra), cu scopul de a câștiga cercurile politice în favoarea unității și a independenței românilor. De asemenea, împreună cu A. Billecocq și Huber, a pregătit și a participat la tratativele purtate cu domnitorul M. Sturdza, care aveau drept obiectiv împăcarea celor doi domnitori și unirea Principatelor sub sceptrul principelui moldovean¹¹.

Aceste demersuri nu sînt interesante numai prin ele însele; nu probează numai disponibilitățile politice ale *partidei naționale*, care nu putea să aibă inițiative atîta vreme cît acțiunile nu primeau un corespunzător sprijin politic și diplomatic din afară¹². Ele demonstrează, totodată, lipsa de finalitate a eforturilor naționale într-o Europă ce nu îngăduia nici o modificare a *statu-quo*-ului. Demersul politic al lui Cîmpineanu, ca și mișcarea revoluționară din 1840, cea din 1841 și tratativele cu M. Sturdza în vederea realizării unității, în condițiile apreciate drept favorabile ale crizei din Imperiul otoman, au fost puternic influențate de desnodămîntul acestei crize. Dînd curs propriilor sale convingeri, care-i recomandau prudență, în condițiile politice dificile în care guverna, dar și sub amenințarea directă a represaliilor țariste, M. Sturdza a încetat acțiunile în favoarea unității românești¹³.

Am reamintit aceste fapte și evenimente pentru a sublinia incompatibilitatea care exista între stăpînirea sau dominația străină și obiectivele și opțiunile politice naționale românești. Suzeranitatea turcească și protectoratul Rusiei țariste, stăpînirea habsburgică în Transilvania nu numai că atrăgeau opoziția ireductibilă a celor trei imperii față de obiectivele naționale ale românilor; chiar în condițiile respectării raporturilor politice impuse, împiedicau și acele măsuri interne considerate că ar da expresie și ar întări spiritul și rezistența națională. Inițiativele cu așa zis obiectiv liberal erau interzise cu toată hotărîrea. Sînt cunoscute măsurile represive adoptate de M. Sturdza în acest sens, la cererea autorităților țariste. De aici, pentru români, necesitatea de a-și construi strategia po-

⁸ *Ibidem*, passim.

⁹ *Ibidem*, p. 395.

¹⁰ Cea mai importantă este lucrarea *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1839.

¹¹ Pentru detalii, vezi *România în relațiile internaționale*, p. 113 și urm.

¹² Astfel, de pildă, în una din depeșele sale, Huber, agentul consular francez la Iași, consemna că unii dintre moldoveni i-au declarat deschis: „Cînd Franța și Anglia își vor manifesta bunăvoința, noi, la rîndul nostru, vom arăta Europei cine sîntem și ce putem: vom fi îndrăzneți din ziua în care, ajutați prin ocupația austriacă, Anglia și Franța ne va promite sprijinul“. *Hurmuzaki*, XVII, p. 718—719.

¹³ Domnul îi comunica lui Huber că a fost informat de la Petersburg că țarul, aflînd că s-a raliat planurilor lui I. Cîmpineanu, ar fi rostit grave amenințări la adresa sa. *Ibidem*, p. 777—779 (Huber către Thiers, 21 iulie 1840).

lucă în acord cu realitatea, cu posibilitățile oferite de situația internațională, fără speranța vreunui sprijin din afară. Această strategie trebuia armonizată cu cerințele de dezvoltare ale societății românești și cu interesele naționale, ceea ce, să admitem, nu era ușor.

Era limpede că, în asemenea condiții, nici în Principate, nici în Transilvania nu putea fi vorba de o schimbare a liniei politice tradiționale. În acțiunile lor, românii din Principate nu puteau să combată protectoratul favorizând suzeranitatea. Așa cum am constatat, interesul național impunea eliminarea ambelor forme ale dominației străine. De asemenea, factorii responsabili ai politicii naționale, în acțiunile întreprinse, nu-și puteau îngădui să beneficieze de antagonismele care separau cele trei imperii care acționau în zonă. Singura politică rațională, bazată pe îndelungate precedente, era cea tradițională. În Principate, politica sprijinită pe *capitulății* (pe vechile privilegii conferite prin tratatele încheiate de domnitorii români cu Poarta), pe recunoașterea acestora în conformitate cu formulările cuprinse în tratatul de la Adrianopol, iar în Transilvania continuarea acțiunilor pe linia *Supplex*-ului, pentru recunoașterea românilor ca *națiune politică*, în sensul modern al termenului. Când a izbucnit revoluția din 1848 această linie politică, singura posibilă în condițiile internaționale existente, era limpede conturată.

Revoluția era chemată să acomodeze societatea românească la *spiritul veacului*; să înlăture toate opreliștele economice, sociale și politice impuse Principatelor de Regulamentul organic (să desființeze privilegiile și barierele, să accelereze procesul complex de modernizare, să desființeze relațiile servile și să-i împrădierească pe țărani, asociindu-i la programul regenerării, să înlăture orice influență și dominație din afară, care ar fi împiedicat exercitarea suveranității interne). Așa cum se poate constata, *modernizarea societății, eliberarea socială* presupuneau o largă acțiune de restructurare internă, care solicitau înlăturarea Regulamentului organic și o *Constituție* în acord cu principiile sociale și obiectivele naționale. Or, această cerință, care presupunea îndepărtarea influenței politice a Rusiei și recunoașterea suveranității interne, contravenea intereselor Puterii protectoare. Aceasta avertizase, limpede, prin nota circulară din 16/28 martie, că țarul nu va îngădui „*ca anarhia să pătrundă în partea staturilor otomane puse sub a Lui protecție*“ (s.n.)¹⁴. Orice atingere adusă Regulamentului organic era considerată, firește, un act de anarhie. În asemenea împrejurări, factorii responsabili ai luptei politice naționale nu puteau să nu manifeste prudență. Aceasta era recomandată cu atât mai mult în Moldova, unde, în împrejurările cunoscute, mișcarea a fost declanșată în lipsa unei organizări prealabile. Căuzașii aflați la Paris (C. Negri, V. Mălinescu), unde stabiliseră, de acord cu muntenii, planurile acțiunii revoluționare, nu avuseseră timp să ajungă în Moldova. Represiunea inițiată de M. Sturdza le-a închis calea.

Petiția proclamație a boierilor și a notabililor moldoveni, care insera, în primul punct, „*sfința păzire a Regulamentului organic, în toată litera lui, fără vreo răstălmăcire*“, prin moderația cererilor, dădea expresie acestei linii de elementară prudență. Revoluționarii din Țara Românească și-au organizat mai bine acțiunea. Au ținut seama de experiența din Moldova; au menținut strînse le-

¹⁴ *Anul 1848 în Principatele Române...*, I, p. 168—169.

gături cu Transilvania, cu regimentele grănicerești și cu refugiații moldoveni alcătuind un plan strategic comun, urmărind cu atenție evenimentele de peste Carpați și participând la acele care au pregătit marea Adunare de la Blaj, din 3/15 mai. De asemenea, comitetul revoluționar muntean a trimis pe unul dintre membrii acestuia — pe I. Ghica — la Constantinopol, pentru a trata cu Poarta, pe temeiul recunoașterii capitulațiilor și de „a căuta, cum singur o subliniază, s-o fac să acționeze împotriva Rusiei de acord cu noi în caz de revoluție”¹⁵. Nu era vorba, firește, de a câștiga un adversar împotriva celui alt, ci de a convinge pe turci să recunoască suveranitatea internă a Principatelor. Acționând în favoarea lor, revoluționarii din Țara Românească pledau, totodată, cauza Moldovei — ca și Tudor, în 1821 — în condițiile regimului juridic identic al celor două Principate românești.

Recunoscând acest drept, existent în virtutea capitulațiilor, Poarta ar fi acceptat, implicit, programul revoluționar; acest program, fără să atingă regimul juridic internațional al Principatelor, conținea reforme interne de natură să modifice structura economică și socială a Principatului. Recunoașterea Porții ar fi împiedicat intervenția armată a Rusiei țariste. Solidaritatea cu Poarta și menținerea suzeranității, în limitele impuse de capitulații, erau necesare pentru ca Rusia „să nu găsească în ideea de independență un argument de intervenție în favoarea acesteia”¹⁶.

Fidelitatea românilor față de Poartă nu era un simplu truc, reprezenta o linie politică: „nu izvorăște, consemna același I. Ghica, dintr-un simplu sentiment de devotament; ea își are izvorul în interesul comun și în existența lor politică amenințată, care nu ar putea să aibă o bază în întregime sigură decât atunci când se va găsi separată de colosalul imperiu rus printr-o barieră de netrecut”¹⁷. „Chestia valahă, sublinia omul politic român, într-un memoriu ulterior¹⁸, în același sens, foarte complicată în aparență, nu admite decât o singură soluție stabilă și definitivă: executarea articolului V din tratatul de la Adrianopol și punerea în practică a strictei observări a drepturilor acordate valahilor de Sultanul Baiazid I și Mahomed II. Valahii vroesc să plătească impozitul care îi datoresc către S(ubl)ima P(oartă) și să trimită domnitorul lor la Constantinopol pentru a primi investitura de la sultan și pentru rest a se governa prin ei înșiși”. În consecință, „acolo unde sînt drepturile și interesele Valahiei se află, de asemenea și dreptul și interesele Porții”¹⁹.

Firește, făcându-și cunoscută poziția, românii din Țara Românească au declanșat revoluția fără să aștepte răspunsul Porții, uzînd de dreptul de suveranitate internă, recunoscut chiar de tratatul de la Adrianopol. În conformitate cu acest drept, au lansat programul de la Islaz, care dădea expresie nevoilor reale interne ale societății românești, în acord cu spiritul timpului. Ministrul de externe al guvernului revoluționar — Voinescu II — comunica Porții, la 15 iunie 1848, împrejurările în care, „printr-o manifestare cu totul democratică, făcută la

¹⁵ *Ibidem*, p. 601—603.

¹⁶ *Ibidem*, p. 645.

¹⁷ *Ibidem*, III, p. 118—121 (memoriul înaintat Porții în iulie—august).

¹⁸ *Ibidem*, p. 121—130 (memoriul adresat Porții și reprezentanților puterilor prietene privind drepturile Principatelor).

¹⁹ *Ibidem*, p. 425—426 (nota către Poartă din august 1848).

11/23 crt. poporul român, uzînd de dreptul care-i este acordat de secole de a-și da legi în virtutea tratatelor încheiate cu Sublima Poartă“, a decretat, printr-o revoluție pacifică și plină de demnitate, în mai puțin de trei ore, constituția“ (s.n.)²⁰.

Poarta otomană însă, cu toată simpatia, declarată, față de români, nu putea să adopte o poziție energetică în favoarea lor atîta vreme cît nu primea un sprijin corespunzător, politic și diplomatic, din partea Angliei și a Franței. Or, aceste puteri nu-i ofereau nimic în afară de „sfaturi“. Tot I. Ghica, înainte încă de a se declanșa insurecția din Țara Românească, nota în această privință: „noi nu putem conta decît pe noi înșine“ (s.n.). Cînd „afacerea va deveni serioasă și Rusia va vorbi tare (Poarta) ne va, părăsi“²¹.

Rusia nu a întîrziat să adopte o asemenea atitudine. Manifestul țarist din 19/31 iulie, pregătind și justificînd intervenția militară, eludînd, cu cinism, realitatea istorică, condamna, cu o neobișnuită violență, tendința subliniată a românilor de a-și constitui un stat unitar în limitele vechii Dacii. În manifest, erau subliniate consecințele unui asemenea act asupra echilibrului european și, mai cu seamă, asupra intereselor imperiilor din zonă, care dețineau teritorii naționale românești: „...Obiectivul revoluționarilor români, se nota în documentul țarist, este de a restaura, pe o bază istorică care nu a existat niciodată, antica lor naționalitate; cu alte cuvinte, să înceteze de a mai fi provincii și să constituie sub numele de regat daco-român un nou stat separat și independent, la formarea căruia ei cheamă pe frații lor din Moldova, din Bucovina, din Transilvania și din Basarabia. Realizarea unui asemenea plan, dacă s-ar permite să se efectueze, ar atrage consecințe serioase...“²².

Și mai tîrziu, românii nu au încetat tratativele de a interesa puterile europene și Poarta în apărarea cauzei naționale, conformă cu tratatele încheiate de Rusia înseși și în acord cu interesele echilibrului european. În *Dorințele partidei naționale în Moldova*, acest important document programatic, în care este explicată moderația *Petiției* din martie (aceasta nu mai era la fel de necesară acum, în august) se ia atitudine împotriva acuzațiilor formulate în documentul țarist, se subliniază, din nou, limpede, esența liniei politice a românilor din cele două Principate: „Românii, se consemnează în document, înțeleg foarte bine poziția

²⁰ *Ibidem*, I, p. 593, 594—595. Proclamația revoluționară sublinia că poporul român se scoală „nu spre a rumpe legăturile sale de relații din afară... voesce cu o voință tare a-și păstra neatîrnare administrației sale, neatîrnarea legiurii sale, dreptul său suveran în cele din năuntru și rămîne în aceleași legături, și mai strînse prin luminile veacului cu I. Poartă“. Se „leapădă“ însă de Regulament, „care este împotriva drepturilor sale legislative și împotriva tratatelor care-i recunosc autonomia. Această lepădare este în folosul I. P. care va fi arbitrar dimpreună cu Franța, Germania și Englitera, cărora României le reclamă judecata și ajutor la orice asuprire li s-ar face“. (Era, aceasta, practic, solicitarea unui regim de garanție colectivă). *Ibidem*, I, p. 490—501.

²¹ *Ibidem*, p. 601—640. Comunicînd guvernului revoluționar conținutul unei discuții purtate cu ambasadorul turc din Viena, A. G. Goleescu notează că acesta i-a spus textual că Turcia manifestă simpatie față de români; ea este legată însă de Rusia prin cinci tratate în virtutea cărora îi recunoaște dreptul de a interveni în țară. Turcia nu poate intra în război cu Rusia pentru simpatia față de români. *Ibidem*, III, p. 150—153.

²² *Ibidem*, II, p. 612.

lor și simțesc că ei nu pot ajunge la redobândirea drepturilor lor decât prin mijloacele cele mai pașnice și prin o strînsă împreună înțelegere cu Turcia”²³. Cînd au fost încheiate capitulațiile, se notează în continuare, „Rusia nici nu cunoștea măcar hotărîrile noastre”. Locotenența domnească (care înlocuise guvernul revoluționar muntean), la rîndul ei, atrăgea atenția Porții : „dacă integritatea Imperiului otoman este, în ochii Rusiei, o condiție esențială pentru menținerea păcii generale, noi înșine o privim ca o condiție nu mai puțin esențială a propriei noastre salvări și oricît de lipsiți de judecată am fi considerați, noi nu putem, totuși, pentru a căuta să slăbim Poarta să ne detașăm de ea într-un moment în care noi o dorim destul de puternică pentru ca ea să nu fie obligată să sufere o influență atît de contrarie propriilor sale interese, pe cît de funestă pentru noi înșine și pentru țara noastră”²⁴. Linia politică a românilor este limpede expusă, așadar : supunere deplină față de Poartă „în condițiile care reglementează raporturile ordinare ale vasalului cu suzeranul, fără a aduce atingere autonomiei, asemenea și alte drepturi care revin valahilor din capitulațiile cu Poarta. Părăsirea protectoratului Rusiei, atîta vreme cît acest protectorat este contra drepturilor și intereselor Valahiei”²⁵.

Toate eforturile au rămas însă zadarnice. Victorioasă în interior, revoluția română a fost înfrîntă prin intervenția combinată a trupelor țariste și turcești. Ocuparea Principatelor — deși presa din Occident afirmase că Prutul reprezintă „un Rubicon al istoriei contemporane”²⁶ — nu a stîrnit reacția scontată. Puterile, neliniștite de soarta echilibrului european, de urmările imprevizibile ce ar fi fost determinate de prăbușirea Imperiilor otoman și habsburgic, pazez și împotriva penetrației Rusiei, au îngăduit ocuparea preventivă a Principatelor, care trebuia să pregătească intervenția țaristă în sprijinul Monarhiei habsburgice ; aceasta din urmă renunțase la veleitățile constituționale, dar nu-și putea asuma singură sarcina de a reprima revoluția maghiară. Din nou, Rusia a jucat rolul de agent al reacțiunii europene, fiind recunoscută și binecuvîntată în această calitate chiar de puterile liberale.

Pentru Rusia țaristă, înăbușirea revoluțiilor din zonă reprezenta nu un simplu sprijin acordat Austriei. Însemna, în primul rînd, asigurarea propriei sale securități, în condițiile în care o alianță revoluționară între maghiari, polonezi și români și formarea de state naționale ar fi barat drumul spre Europa.

²³ *Ibidem*, IV, p. 133. Este aceeași argumentare — faptele sînt probante în privința legăturilor dintre moldoveni și munteni — pe care o întîlnim în celebrul articol al lui Bălcescu *Drepturile românilor către Înalta Poartă*, publicat în „Popolul suveran”, nr. din 2 și 6 august 1848, care cuprinde poziția românilor, care urma să fie susținută la Constantinopol de delegația care trebuia să prezinte Porții programul de la Islaz. Cînd a redactat *Dorințele*, Kogălniceanu cunoștea, desigur, conținutul articolului. După ce sînt înfățișate drepturile Principatelor în acord cu capitulațiile, se notează : „Știm că timpul n-a venit ca să dobîndim o independență absolută. Poziția noastră politică după tractate este încă bună, numai trebuie să fie păzită de I. P. și sprijinită cu statornicie de noi”. Nu era vorba de realizarea vreunei tranzacții ; „să nu uităm, se sublinia în continuare în document, că sîntem datori a apăra naționalitatea și drepturile noastre de vom fi nevoiți chiar vîrsînd singele nostru. Mai bine țara noastră să se prefacă într-un întins mormînt numai să rămînă tot țara Românilor.” *Ibidem*, III, p. 175—179.

²⁴ *Ibidem*, IV, p. 165.

²⁵ *Ibidem*, p. 167.

²⁶ *Ibidem*, III, p. 180 (articol din „La Réforme”, din august 1848).

Așadar, deși obiectivele și interesele strategice și politice ale puterilor erau deosebite, acestea se întâlneau în nevoia de restabilire a *ordinei legale*. Prin aceasta, și soarta revoluției românești a fost pecetluită.

Din cele comunicate mai sus, se desprinde, credem, rolul important pe care l-a avut în acest important moment al istoriei noastre factorul extern, în raport de care a fost alcătuită strategia politică și, în parte, chiar și programul de revendicări. Este vorba atât de influența și implicațiile politicii Puterilor europene, cât și, în egală măsură, de consecințele directe exercitate de revoluția europeană, în raport de care au fost armonizate anumite proiecte și acțiuni românești. Cauzele înăbușirii revoluției românești trebuie căutate nu numai în contextul realităților politice și strategice zonale; ele aparțin, limpede, cadrului european în cuprinsul căruia s-a desfășurat revoluția și pe care l-a afectat.

Condițiile geopolitice și strategice deosebite nu au îngăduit armonizarea planurilor. În Principate — înfrintă în Moldova în prima sa fază, continuând, însă, în cuprinsul unei largi și concertate acțiuni opoziționiste — revoluția se desfășoară în Țara Românească cu un program extern (recunoașterea autonomiei, a suveranității interne) valabil, în întregul lui și pentru Moldova. Deși separate politic, din nou, cele două țări românești își împleteau strâns soarta — aceeași, prin forța destinului național. Faptul nu va rămâne fără urmări.

În Transilvania, în prima sa fază, pînă la conflictul cu maghiarii, revoluția română s-a situat pe aceeași linie de cîștigare, în favoarea românilor, a drepturilor civile, religioase și politice, pe care o inițiasă I. Micu cu un secol în urmă. Anii care au prefațat revoluția de la 1848, aflați sub semnul reacțiunii, nu au îngăduit manifestări de amploare. S-a continuat, doar, larg, mișcarea culturală, națională în esența sa, de apărare a valorilor obștei, a limbii și a tradițiilor, în cursul căreia au fost afirmate solidaritatea națională, românească.

Începutul și triumful revoluției în Imperiul habsburgic și în Ungaria au modificat radical situația. Constituția din aprilie conferea naționalităților toate drepturile civile și politice. Revoluția, așadar, îi situase pe români în rîndul celorlalte naționalități, suprimînd un abuz, o nedreptate istorică, dezvăluite atât de limpede de Supplex-ul din 1791. Revoluția maghiară, însă, dînd cîștig de cauză nobilimii (pentru care pierderea Transilvaniei, unde-și avea concentrată întreaga putere, ar fi însemnat *moartea*) pentru a eluda această posibilitate a decretat (împăratul, din rațiuni specifice habsburgilor a acceptat) „unirea” Transilvaniei la Ungaria. Românilor li se oferea șansa să dispară ca naționalitate, dar să trăiască în calitate de cetățeni liberi în cuprinsul statului maghiar. Urmările sînt cunoscute.

Neadmițînd ca soarta Transilvaniei să fie hotărîită *fără ei*, fără consultarea populației majoritare, românii au procedat la o largă acțiune de mobilizare populară, pentru fixarea atitudinii față de „unire” și pentru adoptarea programului de revendicări. În lipsa unui for reprezentativ, s-a ajuns la soluția unei mari adunări populare, inzestrată cu prerogativele naționale. O succesiune de documente programatice²⁷ anunță și pregătesc adunarea de la Blaj, din 18/30 aprilie

²⁷ În ordinea datelor, documentele programatice sînt următoarele. *Provocățiunea* elaborată de S. Bărnuțiu, la 24—25 martie, *Manifestul* de la Cluj, alcătuit de Buteanu, Suciș și Micaș, la 27—28 martie, *Manifestul românilor transilvăneni*, elaborat de G. Barițiu, la sfîrșitul lunii martie, *Proclamația* lui Aron Pumnul,

și, apoi, marea adunare din 3/15 mai, fixînd linia tactică și programul revoluției românești.

Toate documentele, firesc este, se înscriu în limitele legalității constituționale; solicită recunoașterea drepturilor consacrate prin constituție și recunoașterea capacității pentru români, în virtutea acestor drepturi, de a decide asupra soartei lor. Declarîndu-se „nemișcata credință“ față de „împăratul constituțional“, se afirmă, cu hotărîre, ca cerință primordială, recunoașterea națiunii române. „Fără nație și republica e numai un despotism afurisit; ștergerea iobăgiei, nație română ca nație română, congres național în care să ne înțelegem mai întîi, spre dobîndirea acestora, aceasta mai întîi, celelalte se vor adăuga; fără aceasta și raiul e iad. Afurisit să fie în veci orice român va îndrăzni a face vre o unire pînă nu va fi proclamată nația română ca nație primită sensu politic“²⁸. Aceste idei ale *Provocațiunii*, document elaborat de S. Bărnuțiu, a definit spiritul în care a fost alcătuit programul politic românesc.

Evenimentele sînt cunoscute. Marea Adunare de la Blaj, precedată de discursul rostit de S. Bărnuțiu, în adunarea din 2/14 mai, în catedrală, a votat programul revoluționar care proclama națiunea română ca „națiune de sine stătătoare și parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății egale“. „Națiunea română depunea jurămintul de credință către împăratul, către patrie și către națiunea română“. Programul a fost înaintat împăratului spre aprobare, Dieta Transilvaniei fiind doar avizată, cu privire la declarația proclamării națiunii române²⁹.

Așa cum se poate constata, legalitatea acțiunii și a programului românilor dădea expresie unei linii politice care continua pe cea a Supplex-ului, care-și găsisese împlinire acum, ca urmare a revoluției din Imperiu. Românii apelau la împărat pentru a sili autoritățile transilvane, fără echivoc, să le recunoască aceleași drepturi care fuseseră recunoscute în favoarea celorlalte naționalități și consacrate prin constituția imperială. De asemenea, se ridicau, cu hotărîre, împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria. Apelînd la Austria constituțională, nici românii din Transilvania și din celelalte provincii românești din Imperiu și nici românii din Principate nu puteau să inițieze acțiuni sau să introducă în programele lor revendicări de natură să lezeze susceptibilitățile habsburgice. Există speranța că, în noua conjunctură politică, se va putea realiza o unitate deplină românească în cuprinsul mai larg al unei confederații patronate de o Austria constituțională. Trebuia, acesta, să reprezinte un pas spre unitatea integrală.

Că Austria și împăratul de la Viena au manifestat, și în aceste împrejurări, aceeași atitudine politică lipsită de scrupule sau simț moral — de altfel, peste puțin timp, Rusia înseși avea să simtă usturimea nerecunoștinței habsbur-

datată înainte de 12 aprilie și *Programul* din preajma Adunării de la 30 aprilie (Cf. *Revoluția de la 1848 din Transilvania*, vol. I (2 martie — 12 aprilie 1848) sub redacția acad. St. Pascu, V. Chereșteșiu, Edit. Academiei, București, 1977, p. 90—92, 150—152, 229—231, 451—452, *Documente privind revoluția de la 1848 în Transilvania*, vol. II (12—29 aprilie), Edit. Academiei, București, 1979.

²⁸ *Loc. cit.*

²⁹ Cf. Victor Chereșteșiu, *Adunarea națională de la Blaj 3—5 (15—17) mai 1848. Începuturile și alcătuirea programului revoluționar din Transilvania*, Edit. politică, București, 1966, p. 443—444, 459 și urm.

gice — aceasta este o problemă secundară. Important este faptul că acum se desprinde din cele consemnate mai sus, că realitățile politice diferite au impus abordări deosebite în cele trei țări românești, atât în maniera de desfășurare a evenimentelor, cât și în formularea programelor; acestea din urmă, ca acte politice, nu puteau să dea expresie tuturor năzuințelor și opțiunilor naționale românești, ci numai acelor cu puțință a fi realizate în contextul politic dat. Analizată în acest orizont, mișcarea de regenerare românească își dezvăluie întreaga sa complexitate, dar, totodată, reliefează curajul și responsabilitatea civică și patriotică a celor care au condus-o.

În strînsă legătură cu cele notate mai sus, referitor la *problemele fundamentale* ale revoluției de la 1848, este necesar să atragem atenția asupra citorva fapte de natură să nuanțeze aprecierile și judecățile care se fac în acest sens. S-a putut desprinde, credem, că problemele de organizare internă, problema agrară, mai ales, nu erau simple probleme care interesau doar administrația românească. Datorită „prerogativelor” arogate de puterea suzerană și — mai cu seamă — de cea protectoare, ele deveniseră probleme de interes internațional, care trebuiau rezolvate în colaborarea și cu aprobarea celor două Curți. Iată de ce, putem spune, pe drept, că raportul dintre social și național, în aceste împrejurări, a fost atât de strîns încît nu se poate face distincție — nici din punctul românesc de vedere, nici din acel al puterilor vecine. Unii — românii — nu-și puteau rezolva problemele naționale fără interesarea și antrenarea poporului la opera de regenerare, ceilalți considerau reformele interne drept atentate la regimul suzeranității și al protectoratului. *Problemele*, oricum ar fi fost puse ele, erau, așadar, naționale în esența lor, de interes internațional, totodată, prin dreptul ce și-l arogase Rusia, mai ales, de a interveni în treburile interne ale Principatelor.

Din cele comunicate pînă acum, s-a putut constata, credem, că acele probleme fundamentale de ordin național, care aveau implicații direct internaționale, au fost prezentate cu moderație impusă de situația politică existentă. Problema independenței nu a fost pusă, direct, ci condiționată de existența unei „stări de drept”³⁰, care decurgea din capitulații. Acestea recunoșteau *suveranitatea* Principatelor, dreptul acestora de a-și da legi, de a se organiza în conformitate cu opțiunile proprii. Ea nu se desprinde doar implicit din documentele revoluționare; este exprimată direct. Turcia este solicitată, în noile împrejurări, să recunoască o situație pe care o acceptase și-i dăduse expresie în tratatele încheiate cu Rusia.

În privința unității, de care se face atîta caz, uneori, fără să se definească, cu exactitate, raportul existent la 1848 între idee și acțiune³¹ se poate afirma că ideea unității domina spiritele cu o forță neobișnuită, ca urmare a dezvoltării ideologiei naționale după revoluția din 1821. Se poate lesne imagina că, dată fiind situația politică europeană, reacția era previzibilă față de schimbarea echilibrului politic, în condițiile în care un stat național românesc ar fi atins direct *interesele*

³⁰ Se face o confuzie voită, se pare, în raportul existent între suzeranitate și suveranitate; raportul era altul în accepțiunea modernă decît acela dintre suzeran și vasal în relațiile evului mediu. Starea de vasalitate, în accepțiunea românilor nu a împietat asupra dreptului lor suzeran de a se organiza după propriile legi.

³¹ Gh. Platon, *Unitatea în revoluția de la 1848. Idee și acțiune*, în „Analele științifice ale Universității „A. I. Cuza” din Iași, a. Istorie, t. XXX, 1984, p. 59—63.

celor trei imperii care stăpîneau părți din teritoriul național. Ridicarea unei asemenea probleme ar fi însemnat o veritabilă sinucidere politică. Riposta țaristă din documentul din 19/31 iulie, cu argumente egal valabile atât pentru Austria, cât și pentru Rusia, este semnificativă în acest sens.

Românii nu puteau nega existența dorinței, a năzuinței spre unitate, nu puteau să nu-și afirme legăturile și solidaritatea. N-o puteau revendica însă în forma sa integrală, în cadrul acțiunilor oficiale. Pe linia acțiunilor politice, cu o vechime din secolul al XVIII-lea, încă s-au mărginit a propune, în documentele neoficiale, doar (în *Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei*, de la Brașov și în *Dorințele partidei naționale în Moldova*, de la Cernăuți) unirea celor două Principate în cuprinsul unui „stat neatîrnat românesc”, act apreciat drept „cheia boltei, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național”. Acceptat de Rusia și de Turcia, inclus și în Regulament, principiul putea reprezenta o bază de discuție atîta vreme cît echilibrul european nu era modificat, regimul juridic internațional rămînînd același. De altfel, în desfășurarea *problemei orientale*, devreme, din secolul al XVIII-lea încă, problema unirii celor două Principate făcuse obiectul unor numeroase proiecte, elaborate de puterile europene. Acum, românii reactualizau, doar, problema.

Programul muntean, nu întîmplător, desigur, urmînd să fie sancționat de Poartă, nu cuprindea dezideratul unirii. În Transilvania, problema nu a fost și nici nu putea fi pusă în manieră oficială. Dar, dacă din rațiuni politice, problema unității n-a fost pusă în documentele oficiale, a fost inserată cu menajamente în celelalte programe, ideea a făcut progrese enorme. *Unirea în cugete și în simțiri*, indispensabilă pentru realizarea unității politice, a devenit o realitate în cursul revoluției din 1848. În desfășurarea acțiunilor revoluționare, românii de pe întregul pămînt al patriei s-au întîlnit, au colaborat, au elaborat planuri comune³². „Gazeta de Transilvania”, într-un moment în care Principatele se aflau sub amenințarea intervenției țariste, se face purtătoarea de cuvînt a intereselor românești, exprimă limpede programul românilor din Principate: unirea, îndepărtarea protectoratului Rusiei și a altor protecții „venite în silă”, suveranitate internă ș.a. G. Barițiu își exprima convingerea — referindu-se la intenția guvernului revoluționar maghiar de a anexa Transilvania la Ungaria — că soarta revoluției românești se va hotărî la Iași și la București, nu la Buda sau la Cluj (de către dieta nobiliară).

Adunarea de la Blaj a fost *națională*, caracter conferit nu numai de participarea românilor din Moldova și din Țara Românească, ci, mai cu seamă, de înalta manifestare a frăției și a solidarității națiunii. Programul oficial, înaintat spre sancționarea împăratului, nu putea da expresie năzuinței de unitate. Cei 40 000 de țărani, însă și-au manifestat dorința fierbinte de unire cu Țara și, potrivit aprecierilor lui Stephan Ludwig Roth, învățatul patriot sas, dacă steagurile românești nu au putut fi ridicate deasupra munților, spre a fi văzute peste Carpați, adunarea de la Blaj, cu siguranță, a făcut să bată la unison inimile la București și la Iași.

³² În legătură cu unitatea națională în desfășurarea revoluției de la 1848, există o bogată bibliografie. O parte a acesteia este consemnată în lucrarea noastră, citată mai sus.

Presa revoluționară munteană, la rindul ei, se pronunță deschis în favoarea unității. De asemenea, apelul revoluționarilor moldoveni este adresat *Românilor*. Colaborarea revoluționară și solidaritatea națională s-au manifestat mereu, puternic, irezistibil, copleșindu-i pe contemporani cu forța sa. În egală măsură, ca și în revoluțiile anterioare, pe plan extern, din nou, revoluția din Principate și din Transilvania, cu toate aspectele particulare, generate de situația politică deosebită, este mai limpede înțeleasă și apreciată în generalitatea sa românească decît în trecut. Națiunea română, separată politic, apare și se impune ca un tot omogen. Unitatea românească cîștigă noi prietenii, urcă pe noi poziții. Cu adevărat, aprecia unul dintre participanți, subliniind forța cu care s-a manifestat sentimentul de unitate în cursul anului 1848, ceea ce a relevat și a promovat acest an pe calea încheșării organismului național, „nici secolii nu vor mai putea desface”³³. Unirea tuturor românilor într-un singur stat, comunica, la rindul său, D. Golescu, „idee care anul trecut ar fi fost curată utopic, mi se pare astăzi atît de realizabilă încît s-ar putea pune aproape rămășag că acest lucru se va întîmpla. Dar cînd? Iată singurul punct de incertitudine”³⁴.

Pentru a înțelege exact aceste fapte, trebuie făcută distincția necesară între planuri. Revoluția românească este un fenomen complex, care se cere analizat, înțeles și reprodus, obligatoriu, ca act politic, responsabil. Revoluția din 1848 precum și cele care au urmat — cea pentru unitate și cea pentru independență — sînt fenomene care se încadrează pe o linie politică specifică, națională, reprezentînd o cale proprie de dezvoltare pentru națiunea română. Expunerea noastră, fără să abordeze întreaga problematică a revoluției de la 1848, și-a propus să-l apropie pe cititor — pe profesorul de istorie, în speță — de acest important fenomen istoric. În măsura în care sugestiile noastre vor îndemna la reflecție matură, la reevaluarea și redimensionarea cunoștințelor, în acord cu obiectivele care le urmărește astăzi istoriografia noastră, ea își va fi atins scopul.

³³ Expresia îi aparține lui Eudoxiu Hurmuzaki și este inserată într-o corespondență către G. Barițiu. Cf. N. Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț, Vălenii de Munte*, 1911, p. 63—66.

³⁴ *1848 la Români. O istorie în date și mărturii*, de Cornelia Bodea, I, București, 1982, p. 645—646.